

Braine danske soldaterkirkegård i 100 år

I. Verdenskrigs krigergrave på UNESCO's verdensarvsliste

Af Jørn Buch

Historiker og foredragsholder

Den danske kirkegård i Braine markerer sin 100-årsdag den 15. juni 2024.

Foto: Birgit Britta Boesen, 2024.

Den 15. juni 2024 var det 100 år siden, den danske kirkegård i Braine i Nordfrankrig blev indviet af bl.a. sognepræst Troensegaard-Hansen fra Adsbøl ved Gråsten, der havde været sømandspræst i Edinburgh, hvorfra han besøgte dansksindede krigsfanger i Felthamlejren ved London under 1. Verdenskrig. Den danske kirkegård i Braine blev sammen med mange andre gravsteder fra 1. Verdenskrig i september 2023 optaget på UNESCO's verdensarvsliste, og det blev markeret i Braine den 15. juni 2024 sammen med en ny begravelse af den nyligt fundne soldat Erik Petersen Skøtt.

Denne artikel vil se på baggrunden for den særlige danske kirkegård i Braine ved at fokusere på 1. Verdenskrigs slagmarker i Flandern og Nordfrankrig, det område af Vestfronten, hvor de fleste af de afdøde danske soldater i Braine kom fra.

Da Danmark i 1864 havde tabt krigen til Det Tyske Forbund, betød det, at alle de unge mænd, der var blevet tyske statsborgere, skulle kæmpe som tyske soldater, da 1. Verdenskrig brød ud i august 1914. De fleste af dem skulle derfor kæmpe for en sag, der ikke var deres, som det senere blev formuleret. Omkring 35.000 nordslesvigere blev tyske soldater, og af dem var sandsynligvis ca. 26.000 dansksindede sønderjyder. Dertil kom de dansksindede, som boede i Mellemslesvig og i de sydligste egne af Sønderjylland/Slesvig – tæt på Ejderen. Der er desværre ingen tal for, hvor mange der kom derfra, så derfor ved vi ikke helt præcist, hvor mange dansksindede sønderjyder der i alt deltog i krigen – og hvor mange dansksindede der faldt i krigen.

De fleste sønderjyder blev indlemmet i regiment, som havde deres rod i hjemstavnen Sønderjylland/Slesvig, regiment 86 i Flensborg og i Sønderborg og reserveregiment 84 i Haderslev. De dansksindede soldater havde derfor rig mulighed for at pleje kontakter med hinanden. Flertallet af de danske krigsdeltagere kæmpede på Vestfronten i Flandern i Belgien og på forskellige frontafsnit i Nordfrankrig, men en del blev også sendt til den mere bevægelige Østfront i Rusland, som bl.a. bestod af det nuværende Polen og Ukraine. Der var tillige en Balkanfront, en Afrikafront og en Palæstinafront, hvor ganske få sønderjyder deltog.

Krigen startede, da Belgien blev angrebet den 4. august 1914 og efter tre ugers hårde kampe løbet over ende. Ved angrebet på det neutrale Belgien følte Storbritannien sig truet og gik derfor straks ind i krigen. *Gott strafe England*, blev således en udbredt vending på tysk. Byen Ieper i Flandern – som den kaldes på flamsk, men Ypres på fransk – kom straks på britiske hænder ved krigens begyndelse, og briterne fastholdt byen gennem hele krigen. Der er derfor to store britiske soldaterkirkegårde inde i byen. Men Iepers mest imponerende britiske mindesmærke er den i 1927 færdigbyggede Menenport, porten i retning af byen Menen. Den ligner udefra en triumfbue, men står man inde i porten, føler man sig hensat til Pantheon i Rom, dvs. der er noget sakralt over stedet med næsten 55.000 navne på savnede og uidentificerede soldater fra hele det britiske Commonwealth, der kæmpede for at

fastholde byen på britisk-belgiske hænder. Ved dette monument er der hver aften siden 1927 blevet spillet *The Last Post* kl. 20, med adgang for alle. Det fortæller os i dag, hvor vigtig erindringen om 1. Verdenskrig stadig er i Belgien, og det gælder ligeledes i Frankrig, Storbritannien og andre dele af Europa og USA.

Få kilometer fra Ieper kom det allerede i september 1914 til voldsomme kampe mellem krigsbegeistrede unge tyske studenter, der havde meldt sig frivilligt, og trænede britiske tropper, der mejede de tyske studenter ned. Resultatet ses bl.a. på kirkegården i Langemarck med 44.000 tyske soldater, hvoraf nogle var dansksindede.

Efter det første store Marne-slag i september 1914 trak tyskerne sig tilbage til den lille biflod Aisne, som løber ud i Oise-floden ved byen Compiègne ca. 100 km nord for Paris. Her ved "æ ajsne", som sønderjyderne udtalte det franske Aisne [æn], opholdt de sig i hovedparten af krigen, da de gravede sig ned i skyttegrave. De krigsførende parter på begge sider af fronterne havde alene planer for den offensive krigsførelse – men ingen var forberedt på den defensive skyttegravskrig, som blev soldaternes barske virkelighed.

Verdun var blevet den store, vigtige franske fæstning efter det franske nederlag til tyskerne i 1870. Og Verdun skulle i 1916 forsvares til sidste mand. Det var den franske forholdsordre. Faldt Verdun, ville Frankrig være tabt, da de tyske tropper derved ville kunne gå i ryggen på de franske og britiske tropper længere mod nordvest.

Gennem det meste af 1916 blev der omkring Verdun kæmpet frem og tilbage på et frontafsnit, der var mellem 5 og 10 km i bredden og dybden. Flere af forterne omkring Verdun blev adskillige gange erobret frem og tilbage uden det ønskede resultat. For franskmændene var der blot én eneste forsyningsvej sydfra, som derfor den dag i dag kaldes *Voie sacrée*, dvs. den hellige vej. Hvert 14. sekund døgnet rundt i næsten et helt år passerede der en lastbil med varer, forsyninger og ammunition til Verdun, som således holdt stand over for de mange tyske angreb. Kampene omkring Verdun i 1916 blev af de dansksindede sønderjyske krigsdeltagere kaldt for *Helvedes Forgård* med i alt omkring 700.000 dræbte og sårede soldater, heraf næsten 400.000 døde – én af dem var den unge Erik Petersen Skøtt, som endelig fik sit sidste hvilested i Braine den 15. juni 2024.

Efter krigen fandt man så mange uidentificerede lig, at der i 1932 kunne indvies et næsten 140 m langt benhus – på fransk et *ossuaire* – fyldt med knoglerester fra gulv til loft af mindst 130.000 soldater. Mange landsbyer blev totalt ødelagt i området, så der i dag blot står en sten, som fortæller, at her lå f.eks. landsbyen Fleury, en ødelagt landsby – på fransk *village détruit!*

Verdun blev angrebet af Tyskland den 21. februar 1916, men få måneder senere, den 1. juli 1916, forsøgte Frankrig og England at afhjælpe trykket ved at angribe de tyske stillinger omkring floden Somme. Det lykkedes ikke her for de britiske styrker at trænge igennem tyskernes stillinger. Området omkring Somme er derfor fyldt med britiske og tyske gravsteder.

Da Tyskland i 1917 besejrede Rusland, der oplevede opløsning og revolutioner, kunne de overføre tropper fra Østfronten – med mange dansksindede sønderjyder – til de afgø-

De faldne soldater ligger som regel begravet på slagmarken. Derfor findes der i alle sønderjyske kirker mindsten, hvor sognet erindrer sine faldne. Her er det Varnæs Sogn, som mindes Erik Petersen Skøtt sammen med alle de andre faldne fra dette lille sogn mellem Aabenraa og Sønderborg. Foto: Den Store Krig.

Når en soldat døde på slagmarken, fik han en foreløbig begravelse i nærheden. Her er der to kammerater til Julius Juncker, som har stået for begravelsen og sendt billedet til familien på Als i Nordslesvig. Kilde: Lene Junker.

rende kampe på Vestfronten. Offensiven gik i gang i marts 1918, hvor tyskerne igen nærmede sig Marnefloden i nærheden af Paris – det andet Marneslag – men blev igen hurtigt stoppet af en fælles fransk-britisk hær, nu også med støtte fra amerikanske tropper. Da briterne satte over 400 tanks ind mod tyskerne i modangrebet ved Amiens den 8. august, blev det endelig klart for tyskerne, at slaget var tabt. Det førte til våbenstilstandsftalen i Compiègne den 11.11. kl. 11 i 1918, hvor kirkeklokkerne kimedede over hele Europa, også i Nordslesvig – men ikke i det neutrale Danmark.

Krigen var endelig forbi! Men den havde krævet ufattelige ofre: Næsten 10 millioner soldater var døde, endnu flere soldater var lemlæstede, og mange civile var omkommet. Mange soldater er aldrig blevet fundet eller identificeret. En af de mange savnede var netop Erik Petersen Skøtt, som endelig blev fundet i 2022 og identificeret i 2023. Under 1. Verdenskrig var det primært soldaterne, der blev ofre, hvorimod 2. Verdenskrig også havde mange civile ofre. 1. Verdenskrigs mange døde soldater blev under kampene nødtørftigt begravet i baglandet til fronterne, og efter krigen blev de mange foreløbige gravsteder samlet til egentlige kirkegårde, dvs. at kirkegårde er et misvisende udtryk, da der ingen kirker er på gravpladserne, men begrebet giver de fleste forestillingen om de mange gravpladser med grave i lange rækker.

De dansksindede tyske soldater under 1. Verdenskrig blev således begravet sammen med deres tyske kammerater forskellige steder i Nordfrankrig og Flandern, men efter Genforeningen blev der i Aabenraa i foråret 1921 oprettet *Foreningen Sønderjyske Soldatergrave*, som fik kontor i Haderslev. Det var den franske stat, som i 1923 besluttede at stille et areal til rådighed tæt på en gravplads for faldne franske soldater, og de valgte Braine mellem Soissons og Reims, hvor der tidligere havde været en tysk gravplads. Men efter krigen samledes de mange små gravpladser til de store nærmest parklignende gravsteder i Belgien og Nordfrankrig. Derfor kunne den forladte tyske gravplads i Braine passende blive brugt til de dansksindede, der havde været tyske soldater.

Under 1. Verdenskrig var der blevet oprettet særlige lejre for de dansksindede, der blev franske eller britiske – eller russiske – krigsfanger. Det var bl.a. på initiativ af Paul Verrier, der var fransk professor i nordiske sprog ved universitetet i Paris. Han fik overbevist de franske myndigheder om, at mange af de tyske soldater slet ikke var tyskere, men dansk-

sindede, som sympatiserede med Frankrig. Nogle af de danske soldater døde i fransk fangenskab i Aurillac i Sydfrankrig. Hvor skulle de begravnes? Det blev måske afgørende for ønsket om et fælles dansk gravsted for de mange danske faldne?

Men Foreningen Sønderjyske Soldatergrave fik ikke nær så mange positive tilbagemeldinger fra pårørende til de faldne danske soldater om at blive overført til Braine, som man havde forestillet sig. Og det hang uden tvivl sammen med, at man selv skulle betale omkostningerne ved en flytning – og det var dyrt. Da Braine skulle indvies på den officielle Gøgenforeningsdag den 15. juni 1924, var der blot blevet overført 50 dansksindede afdøde tyske soldater. Tallet blev senere forøget til 79, som den 15. juni 2024 blev til 80, da man for et par år siden fandt en afdød tysk soldat i nærheden af Verdun. Et træ var væltet i en efterårsstorm, og i rodnettet fandt man en række knogler og såkaldte hundetegn med fem soldaters navne og regimentsoplysninger. En af de døde var Erik Petersen Skøtt, der var født i Haderslev og viste sig at være dansksindet.

Med ønsket i 1921 om at oprette en særlig dansk kirkegård opstod i første omgang problemet med overhovedet at finde de pågældende soldater, og dernæst at afgøre, hvem af de mange faldne fra Sønderjylland/Slesvig der var dansksindede.

Braine danske soldaterkirkegård blev som nævnt indviet den 15. juni 1924 af bl.a. pastor Troensegaard-Hansen fra Adsbøl ved Gråsten. Han havde været aktiv i hjælpen til de danske krigsfanger ved Feltham i London og besøgt de danske fanger i lejren i Aurillac i Sydfrankrig, hvor han bl.a.

Tv.: Den danske kirkegård i Braine blev indviet den 15. juni 1924 under ledelse af pastor Troensegaard-Hansen fra Adsbøl ved Gråsten. Der var blot råd til indgangsmuren med porten. Der var ingen indhegning til siderne og ingen beplantning. Avisudklip fra 1924.

Th.: Pårørende til en af de første 50 begravede ved indvielsen i 1924. Få år efter kom der yderligere 29 gravsteder til, som i 2024 blev til i alt 80 begravede på den sønderjyske kirkegård i Braine. Samtidigt billede fra avis.

havde mødt Hans Fuglsang-Damgaard – den senere biskop i København – der havde været talsmand for de dansksindede krigsfanger i Aurillac. Hans Fuglsang-Damgaard fra Ørsted ved Sommersted studerede på det tidspunkt teologi ved universitetet i Strasbourg, men var også til stede ved indvielsen i Braine 1924, hvor han talte på fangernes vegne. Professor Paul Verrier deltog ligeledes.

Til indvielsen af Braine som et dansk gravsted i 1924 havde pastor Troensegaard-Hansen fra Adsbøl medbragt jord fra den gamle kirkegård i Adsbøl i nærheden af Gråsten. De danske soldater kom derved til at ligge i indviet dansk jord. Og teglstenene til muren omkring kirkegården blev foræret af sønderjyske teglværker omkring Egersund. Kirkegården i Braine – med røde tegl og hvide mure – fremstod således dengang og i dag som en dansk kirkegård – men beliggende i et fremmed, venligtsindet land.

Men der manglede et samlende monument på kirkegården. Det var der desværre ikke råd til i 1924, hvor der blot blev rejst et foreløbigt trækors. Et samlende monument kom først i 1934, hvor det blev finansieret af den i 1919 etablerede *Den Sønderjyske Fond*, som var blevet oprettet af nationale kredse i Danmark, der ønskede at hjælpe med opbygningen af danske projekter i Sønderjylland. Fonden blev nedlagt i 1970.

Den Sønderjyske Fond stod også for en stor del af vedligeholdelsen af den danske kirkegård i Braine. Rejsningen af monumentet i 1934 og renoveringen af kirkegården i Braine forårsagede dengang en diplomatisk krise i forholdet til Tyskland, hvis nye nazistiske regering var meget nærtagende i forhold til, hvad dets naboer havde sammen. Man opfattede renoveringen af den danske kirkegård i 1934 som et dansk-fransk samarbejde, der var vendt mod det nye nazistiske Tyskland.

Monumentet har form af en trekantet sten med et kors og inskriptionen *Sacrificium Vitae – Pro Patria*, som var lavet af den danske kunstner Gundlach-Petersen. Den latinske inskription betyder, at de afdøde havde *Oftet livet i kampen for fædrelandet* – eller i hvert fald for *hjemstavnen*. De dansksindede sønderjyder kæmpede netop ikke for det tyske fædreland, men tværtimod for retten til, at hjemstavnen kunne vende tilbage til Danmark. Med Genforeningen i 1920 kan man derfor hævde, at de dansksindede danske krigsdel-

tagere havde ofret livet, for at Genforeningen kunne finde sted, at hjemstavnen kom til Danmark. Man ser da også navne på de oprindelige tavler fra f.eks. Flensborg, Sild og Agtrup i det nuværende Sydslesvig, som landsdelen blev kaldt efter delingen i 1920. Men langt de fleste kom fra Nordslesvig, det, som mange i dag kalder for Sønderjylland – om end det kun er den nordlige halvdel af det historiske Sønderjylland!

Den danske kirkegård i Braine er blevet renoveret flere gange, i de første mange år finansieret af Den Sønderjyske Fond. Men i 1970 var det slut. Ved en større renovering i 1952 lod man opsætte en tavle, som fortalte, hvem der betalte gildet: *Her hviler i Frankrigs Jord 79 unge danske Mænd fra Slesvig. De ofrede deres Liv i Krigen 1914-18, sammen med Tusinder af Landsmænd, der pligtro kæmpede i den tyske Hær for en Sag, der ikke var deres. Fred med deres Sjæle. Dette Sted værnes af Den sønderjydske Fond i Danmark og Byen Braine.*

Til 60-årsmarkeringen i 1984 var det igen nødvendigt med en renovering, men da Den Sønderjyske Fond var blevet nedlagt i 1970, var det Haderslev Kommune og det nyoprettede Sønderjyllands Amt, der måtte betale. I de første mange år efter 1924 havde der været en vis samhørighed mellem Braine og alle de nordslesvigske kommuner, men fra 1956 var det alene Haderslev, som blev venskabsby med Braine. Det hang sammen med, at der i Haderslev er en særlig gravplads for de 24 franskmænd fra Alsace, som døde i Danmark under Besættelsen som tyske soldater. Da Alsace i 1940 var blevet indlemmet i Nazityskland, havde de unge franskmænd også måttet kæmpe for en sag, der ikke var deres. Med oprettelsen af Sønderjyllands Amt i 1970 var det derfor naturligt, at det nye amt også bidrog til renoveringen af Braine.

I 1984 deltog for første gang musikere fra Slesvigske Fodregiments Musikkorps. Dansk militær hører slet ikke hjemme i Braine, da Danmark var neutralt under 1. Verdenskrig og således hverken havde bidraget til Genforeningen eller Tysklands nederlag. Men i dag er de med til at skabe fest og glæde ved markeringerne. Ved genindvielsen i 2013 deltog prins Joachim og prinsesse Marie på vegne af Danmark, men da havde det været nødvendigt med en meget stor privat donation fra en Vojens-dreng, Laurids Jessen, for at renoveringen kunne blive en realitet. En flov historie for de danske myndigheder i København – myndigheder uden

historisk sjæl! I dag vedligeholdes gravstedet af de seks syd- og sønderjyske kommuner med et tilskud fra Arkilfonden.

Med renoveringen i 2013 kom der samtidig en række nye tavler – som man ofte har svært ved at læse, når solen skinner – og med dem skiftede Braine karakter. Hvor den danske kirkegård i Braine oprindeligt var et gravsted for alle faldne dansksindede sønderjyder i både Nord- og Sydslesvig, dvs. fra hele det historiske Sønderjylland mellem Kongeåen og Ejderen, har de nye tavler alene navne med på alle de faldne fra det moderne Nordslesvig efter 1920. Derfor er der også navne med på de mange tysksindede nordslesvigere, der var faldet i kampen for det tyske fædreland.

Urnen med resterne af Erik Petersen Skøtt er af den tyske militærattaché overført til Danmark (ligger på Dannebrog) og venter på at blive lagt ned i gravstedet, flankeret af repræsentanter fra danske og franske soldaterforeninger.
Foto: Hans-Curt Wolff, 2024.

Den danske kirkegård i Braine har dermed skiftet karakter. Den er gået fra alene at være et gravsted for alle faldne dansksindede fra hele det historiske Sønderjylland mellem Kongeåen og Ejderen til at være et gravsted for de faldne fra Nordslesvig, danske som tysksindede. Det var ikke intentionen for Foreningen Sønderjyske Soldatergrave i

1921, men er blevet realiteten med den moderne forbrødring i det dansk-tyske grænseland i nyere tid.

Ved 100-årsmarkeringen den 15. juni 2024 var der således også repræsentanter fra det tyske mindretal, ud over den sympatiske tysksindede borgmester i Tønder med det gode danske navn Jørgen Popp Petersen, som udtryk for, at mindretallene på begge sider af den dansk-tyske grænse er sindelagsmindretal og slet ikke etniske mindretal.

Men i år var det ikke blot en markering af 100-året, der skulle fejres. Den nyligt fundne og savnede soldat fra kampene i Verdun i 1916, Erik Petersen Skøtt, skulle også have en rigtig begravelse. Da han var faldet som tysk soldat, skulle hans urne først overrækkes til de danske myndigheder af militærattachéen fra den tyske ambassade i Paris. Ud over urnen med resterne af Erik Petersen Skøtt var der en række personlige genstande fra hans lig, som var blevet samlet i en lille æske. Den blev overrakt til Haderslevs borgmester, Mads Skau.

Efter at Erik Petersen Skøtt dermed endelig var gået fra at være tysk soldat til officielt at være en dansk soldat, kunne den danske feltpræst fra Slesvigske Fodregiment endelig foretage den egentlige og højtidelige begravelse med ligprædiken og urnenedlæggelse. Nedlæggelsen af selve urnen blev foretaget af den ene af de fire tilstedeværende efterkommere, advokat Anne Vibeke Gregersen fra Haderslev. Det var hendes morfars broder, der højtideligt blev begravet på en dansk kirkegård. Ud fra dna-analyser af knoglerne samt slægtstavler og med hjælp fra den tyske organisation Volksbund deutsche Kriegsgräberfürsorge i Kassel lykkedes det via Facebook at finde frem til nogle få efterkommere, hvoraf fire var til stede i Braine. En forfærdelig soldaterskæbne fra 1. Verdenskrig fik endelig en smuk og værdig afslutning sammen med mange gæster og et stort presseopbud. For den tilstedeværende familie blev det et lykkeligt, følelsesladet og højtideligt bekendtskab med den hidtil ukendte soldat.